

school, die echter nimmer tot stand kwamen. Een door de leden opgericht Sociaal-Technisch Adviesbureau — een wetenschapswinkel *avant-la-lettre* — functioneerde enkele jaren redelijk. Onder invloed van de verwevenheid van het ingenieursberoep en de industrie enerzijds en anderzijds door de economische recessie aan het begin van de jaren twintig maar vooral door veranderingen in de ideologie van jongere ingenieurs stierf de vereniging in 1924 een zachte dood. Rationele maatschappelijke ordening, samenwerking en stabiliteit, die te realiseren waren volgens de moderne denkwijze en werkmethoden van de ingenieur, vormden de hoekstenen van die nieuwe ideologie. Het kwam er nu op aan ingenieursmethoden in de politiek en regering te laten doordringen. J. W. Alberda, Th. van der Waerden en H. Vos was het drietal dat, samen met anderen, de basis legde voor het 'technocratisch socialisme'.

In het overige gedeelte van zijn boek gaat Lintsen, zoals reeds gezegd, uitgebreid in op de actuele problematiek van het ingenieursberoep. Zijn verdienste daarbij is dat hij steeds oog heeft voor de historische wortels van deze problematiek, die hij bijvoorbeeld illustreert door verhelderende intermezzi met een historische inslag. Zijn boek, dat vooral geschreven is voor al degenen die op een of andere wijze in de techniek en in de ingenieur geïnteresseerd zijn en zich speciaal richt op toekomstige ingenieurs kan daardoor een stimulans betekenen voor een diepere belangstelling voor de wederzijdse beïnvloeding van techniek en maatschappij in historisch perspectief.

A. L. van Schelven

F. Tichelman, ed., *Socialisme in Indonesië. De Indische Sociaal-Democratische Vereniging 1897-1917*, I (Dordrecht: Foris Publications Holland, 1985, xxiii + 706 blz., f95,-, ISBN 90 6765 071 4).

Deze onder de auspiciën van het KITLV en het IISG verschenen bronnenpublicatie is het eerste deel van de reeks 'Socialisme in Indonesië'. Na deze bijdrage over de ISDV tot 1917 staan, zo wordt in het voorwoord toegezegd, ons nog vier bronnenverzamelingen te wachten waarin materiaal zal worden gepresenteerd met betrekking tot de verdere ontwikkeling van de ISDV en de PKI tot aan de communistische opstandspoging van 1917.

Dit project is gestart in 1966, in welk jaar ook S. L. van der Wal doende was met de voorbereiding van zijn bronnenpublicatie over de opkomst van de nationale beweging in Nederlands-Indië. Tussen Van der Wal en Tichelman is toentertijd de afspraak gemaakt dat de een het nationalisme, de ander het communisme zou behandelen, omdat dit wezenlijk van elkaar te onderscheiden bewegingen zouden zijn. Gezegd moet worden dat, althans voor de hier behandelde periode, deze afspraak werkbaar is gebleken, en dat beide publicaties elkaar beslist niet in de wielen rijden. Dat komt echter ook door een andere oorzaak. Staat bij Van der Wal het van de zijde van de overheid gevoerde beleid centraal, bij Tichelman is het oog vooral gericht op de interne ontwikkeling van enkele van de afzonderlijke organisaties. Daardoor blijft de reikwijdte van de onderhavige publicatie beperkt tot het handelen van enkele tientallen, vooral Nederlandse, socialisten in Indië. Zo komen wij in de eerste stukken zeer direct in aanraking met de kleine zorgen van enkele afzonderlijke individuen en, naderhand, met het reilen en zeilen van de ISDV en met de commentaren van de Politieke Inlichtingendienst daarop. Het materiaal is voor-

namelijk geput uit de archieven van de SDAP, het particulier archief van H. J. F. M. Sneevliet en uit de overheidspapieren. Ondanks de daarmee gepaard gaande grote verschillen in invalshoek sluiten de documenten niettemin goed aaneen en geven zij, met elkaar, een treffend beeld van de eerste jaren van socialistische actie in Indië, geremd door de tegenstellingen tussen revolutionaire romantici als Sneevliet en A. Baars enerzijds en meer pragmatische 'aanpassers' als R. A. Schotman, D. M. G. Koch en Sam Koperberg anderzijds. Laatstgenoemden waren van mening, dat in Indië de voorwaarden voor agitatie op basis van de klassenstrijd voorshands ontbraken en vreesden een ontketening van de raciale hartstochten, wanneer men dat toch zou proberen. Hoe licht dit kon geschieden laat bijvoorbeeld het onder nummer 176 opgenomen document zien waarin Baars, die op een Indië Weerbaar-vergadering zijn Indonesische gehoor de schanddaden van de Hollandse kapitalisten trachtte in te prenten, door Tjokroaminoto op zijn Nederlandschap onderuit werd gehaald.

In technisch opzicht is deze uitgave zeer goed verzorgd. In een uitvoerige inleiding worden de door de documenten beschreven gebeurtenissen in verhalende vorm verklaard en in een ruimer kader geplaatst. De annotatie is zonder meer royaal te noemen. Doordat hierin talrijke biografieën en beschrijvingen zijn verwerkt van medespelende personen en organisaties, is hier een bijkans complete encyclopedie ontstaan van het Indische politieke landschap van die dagen. Hoewel men een vraagteken kan plaatsen bij de noodzaak tot een dergelijke overdadig aandoende versiering van uit te geven documenten is het praktische voordeel ervan voor de gebruiker evident.

P. J. Drooglever

H. Gortzak, *Hoop zonder illusies. Memoires van een communist* (Amsterdam: Bert Bakker, 1985, 386 blz., f34,90, ISBN 90 351 0272 x).

Deze memoires stammen van de als fractievoorzitter der CPN in de gemeenteraad van Amsterdam en in de Tweede Kamer bekend geworden communistische woordvoerder uit de jaren 1945-1958. Zij hebben echter betrekking op een langere periode dan deze, want Gortzak beschrijft zijn hele ontwikkelingsgang vanaf zijn vroegste jeugd, toen hij vijftien jaar oud in 1923 toetrad tot de jeugdbond De Zaaier. Hij deelt dus veel mee over het Amsterdamse arbeidersmilieu waaruit hij voortkwam, over zijn werk als timmerman in het bouwvak en over zijn ervaringen in de communistische beweging, waaraan hij in de jaren twintig en dertig en ook gedurende de bezettingstijd steeds actief deelnam op allerlei wijzen (een studieverblijf aan de Leninschool te Moskou in 1932 daarbij inbegrepen). Zodoende ontwikkelde hij zich langzamerhand tot de propagandist die hij geworden is, zich bijzonder onderscheidend door de gave van het gesproken woord, zoals hij zelf terecht opmerkt (37). Ook verklaart hij - in het Woord vooraf — 'Een schrijver ben ik niet' (6).

Gedurende het gehele tijdvak van 1923 tot 1945 heeft hij echter geen rol op het voorste plan vervuld en hij maakte ook geen deel uit van de illegale partijleiding tijdens de tweede wereldoorlog. Dit veranderde echter nadat hij in het najaar van 1945 terug was gekeerd uit Duitse gevangenschap (sinds 1944) en een zeer actief aandeel ging nemen in de werkzaamheden van de CPN, eerst in de jaren 1945-1948 voornamelijk op hoofdstedelijk niveau, daarna ook als lid van de Tweede Kamer en partijbestuurder. Als parle-